

ΕΝΩΣΕΩΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΩΝ
& ΨΥΧΟΛΟΓΩΝ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ
&
ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ
ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΤΟΜΟΣ Β΄
1965 - 1966

ΕΚΔΟΤΗΣ
ΙΩ. ΚΑΜΠΑΝΑΣ

Ε.Υ.Δ. Π.Ε.Κ. Τ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2007

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΙΤΣΙΟΣ

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2007

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΚΑΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ Β' ΤΟΜΟΥ

Ἰανουάριος 1965-Δεκέμβριος 1966

Τεύχη 11 - 20

*Ἐπιστημονικὸν ὄργανον τοῦ Συλλόγου Παιδαγωγῶν - Ψυχολόγων
Πτυχιούχων Πανεπιστημίων Ἐξωτερικοῦ*

ΕΚΔΟΤΗΣ ΙΩ. ΚΑΜΠΑΝΑΣ ΑΘΗΝΑΙ

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2007

I. ΔΡΟΡΑ (Ληομονημένες σελίδες)

Μανόλη Τριανταφυλλίδη: Ἡ θέση τοῦ ἔθνους μας στὴν ὀρθογραφία τῆς γλώσσας του. Οἱ ἀγιάτρευτες δυσκολίες τοῦ σημερινοῦ τονισμοῦ	Σελ. 249
» » (ἐπιμέλεια Θ. Γέρου)	
» » Πρὶν καὶ ἡ διγλωσσία γεννᾷ πολλαπλές καὶ βαθιές βλάβες στὸ ἔθνος μας.	» 293
» » (ἐπιμέλεια Θ. Γέρου)	
Ἐπόμνημα Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου. Μάιος 1912	» 325
» » (ἐπιμέλεια Θ. Γέρου)	
Μανόλη Τριανταφυλλίδη: Ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ βιβλίο: Ἡ γλώσσα μας στὰ σχολεῖα τῆς Μακεδονίας. Τεύχος 14	» 1
» » (ἐπιμέλεια Θ. Γέρου)	

II. ΜΕΛΕΤΕΣ

ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ · ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ · ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ

ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ

Ἐλευθερίου Ἀθανασίου: Τὰ κυριώτερα χαρακτηριστικὰ τοῦ παιδικοῦ συναισθήματος.	» 592
Δεωνίδα Βελιαρούτη: Ἡ μελέτη τοῦ περιβάλλοντος.	» 523,590
Ἀριστείδου Βουγιούκα: Τὰ Δημοτικά μας τραγούδια	» 507
Θεοφράστου Γέρου: Θεωρία τῆς Γλώσσας	» 483
Σπύρου Κεχρη: Τὸ φιλοσοφικὸ ζήτημα ἀντίρροπο τῆς πνευματικῆς κρίσης τῆς ἐποχῆς μας	» 497
Ἀντωνίου Κρέτση: Ἐποπτεία καὶ ἔγνοια	» 26
Γ. Κυριαζοπούλου: Δύναται νὰ αὐξηθῆ ἡ εὐφυΐα	» 611
Κων. Λυκομήτρου: Ἡ ἐκπαίδευση καὶ ἡ ἐποχὴ μας	» 346
Leon Jeunehomme : Ἡ πρόδος τῆς Ψυχολογίας καὶ τὸ ἔργον τοῦ J. Piaget (Μεταφρ. Α. Κρέτση)	» 304,366
John Macmurray: Ἀνθρωπιστικὴ Ἀγωγή (Μετ. Ε. Κασιόλα)	» 267
Γ. Μαραγκοδάκη: Ἡ θεωρία τοῦ Skinner γιὰ τὴ μάθηση	» 514
Δημ. Παλυβοῦ: Οἱ ἀριστερόχειρες	» 25
Γ. Παπακωστούλα: Τὰ συνειδησιακὰ βιώματα τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων	» 296,328
Ἀθανασίου Πόπορη: Τὸ περιβάλλον μέσα στὸ ὁποῖον ἀναπτύσσεται τὸ σύγχρονο παιδί	» 451,503
Γρ. Τριανταφύλλου: Μηχανισμοὶ ἄμυνας ἢ προσαρμογῆς	» 277
Γεωργίου Τσαμπῆ: Τὰ Παιδαγωγικὰ Κολλέγια τῆς Σκωτίας. Προτάσεις γιὰ τὴν καλύτερη ὀργάνωση τῶν Παιδαγωγικῶν μας Ἀκαδημιῶν	» 547,625
Ι. Χαλαμποπούλου: Παιδεία καὶ Τεχνικὸς Πολιτισμὸς	» 1

III. ΕΦΗΡΜΟΣΜΕΝΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ - ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΙ ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΣΜΟΙ

'Ελευθερίου 'Αθανασίου:	Γλώσσα και σχολικό πρόγραμμα	Σελ. 18
»	»	»
	'Η φυσική, πνευματική και κοινωνική εξέλιξη του παιδιού της σχολικής ηλικίας και η ανάγνωση	» 311
Θεοφράστου Γέρον:	Τὰ λάθη τονισμού και ἡ ποσοστιαία σχέση τους μετὰ τὸ σύνολο τῶν ὀρθογραφικῶν λαθῶν	» 253
'Εμμ. 'Εμμανουηλίδου:	'Ο ἐπαινος, ἡ ἐπίπληξη και ἡ ἀδιαφορία ὡς κίνητρα εἰς τὴν σχολ. ἐργασίαν	» 352
Εὐθ. Θεοδωροπούλου:	'Η τεχνολογία εἰς τὸ σχολεῖον	» 282
Κων. Κίτσου:	Οἱ δυσκολίες τῶν μαθητῶν στὴ λύση ἀριθμητικῶν προβλημάτων	» 3,10
Χριστ. Παπαδοπούλου:	Αἰσθητικὴ 'Αγωγή	» 29
Σπύρου Πολίτη:	Μερικὰ προβλήματα τοῦ σχολείου	» 500
'Αγγέλου Σαφάρικα:	Τὰ Σχολικὰ προγράμματα	» 334
'Ελ. Σταματάκη:	Κατ' οἶκον ἐργασία τοῦ παιδιοῦ	» 480,41
»	Οἱ οἰκογενειακὲς καταστάσεις ἐπηρεάζουν τὴ σχολικὴ ζωὴ τοῦ σπιτιοῦ	» 323

IV. ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΠΑΙΔΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Χάρη Σεκελλαρίου:	Προβλήματα τῆς Παιδικῆς Λογοτεχνίας . .	» 461
-------------------	---	-------

V. ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΕΣ ΟΜΙΛΙΕΣ

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΣΥΝΕΔΡΙΩΝ - ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ

'Αντωνίου Μπενέκου:	'Η μείωση τοῦ ὅριου ἡλικίας στὴν πρώτη Δημοτικοῦ (Ραδ. ὁμιλία)	» 539
Samuel Roller :	'Η ἔνωση τῶν δυνάμεών μας (Μεταφ. Α.Σ.) . .	» 59
Τρ. Τριανταφύλλου:	'Επιστημονικὸ Συνέδριο	» 290
»	»	»
	'Η 'Επιμόρφωση ἐνηλίκων, συνέχεια και συμπλήρωση τῆς σχολ. ἐκπαιδεύσεως	» 520
»	»	»
	'Εκθεση α) πάνω στὴν σύσκεψη Ο.Ο.Σ.Α. ποὺ ἔγινε στὸ Παρίσι β) Πάνω στὶς ἐπισκέψεις σχολείων κ.λ.π. στὴν 'Αγγλία	» 31

VI. ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΟΝΟΜΙΑ - ΑΠΟΔΕΛΤΙΩΣΗ - ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑ

Σπ. Κοκκίνη:	Βάσεις ὀργανώσεως σχολ. βιβλιοθηκῶν	» 543,597
Π.Ι. Σχοινᾶ:	Μέθοδος ἐπιμελοῦς μελάτης ἐπιστημονικοῦ βιβλίου και ἀποδελτιώσεως	» 285
'Αντ. Λαμπρινίδη:	«Πυγολαμπίδες» 'Αρχαδίου Πηγαίου	» 506

ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΓΩΓΗ

Εισήγηση του διδασκάλου ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ
ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ στο Γεν. Παιδαγωγικό Συν-
έδριο τής Α΄ Εκπαιδευτικής Περιφέρειας Δρά-
μας κατά την 20-6-1965.

ΜΕΡΟΣ Α΄ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ

Ἡ ἔννοια τῆς ἀγωγῆς

Ὁ ἄνθρωπος, τὸ τελειότερο πλάσμα τῆς Θείας Δημιουργίας, αὐτὸς ποὺ στὴ θέλησή του ὑπέταξε τὴν ἄψυχη ὕλη καὶ θγῆκε ἔξω ἀπὸ τὰ ὄρια τοῦ πλανήτη μας γιὰ νὰ ἐξερευνήσῃ τὸ διάστημα, αὐτὸς ὁ πανίσχυρος ἄνθρωπος ἔρχεται στὸν κόσμον ἀνεξέλικτος καὶ ἀφάνταστα ἀδύναμος, ὥστε χωρὶς τὴ φροντίδα τῶν ἰδικῶν του προσώπων θὰ ἦταν καταδικασμένος νὰ κλείσῃ τὴ ζωὴ του πρὶν καλὰ τὴν ἀρχίσῃ. Κάθε ἄνθρωπος μὲ τὴ γέννησή του ἔχει τὸν ἰδικό του γονότυπο, δηλ. ἓνα πλῆθος ἀπὸ ὀρμές σωματικές καὶ πνευματικές, ἓνα πλῆθος ἀκόμα ἀπὸ ἐσωτερικὲς δυνάμεις, καταβολές καὶ προδιαθέσεις ποὺ τὶς κληρονόμησε ἀπὸ τοὺς γονεῖς του καὶ ποὺ ὅλες μαζί ἐνωμένες μὲ μιὰ ἀλληλεξάρτηση θὰ τὸν βοηθήσουν στὴν ἐξέλιξή του καὶ στὴ διαμόρφωση τοῦ χαρακτήρα του. Ἀπὸ τὸ γονότυπο αὐτό, μὲ τὴν ἐπίδραση τῆς ἀγωγῆς, θὰ προέλθῃ ὁ φαινότυπος, δηλ. ὁ ὄριμος πιά ἄνθρωπος μὲ τὸ σύνολο τῶν ψυχοσωματικῶν του ἐκδηλώσεων καὶ τὰ ἰδιαίτερα γνωρίσματα τοῦ χαρακτήρα του. Εἶναι δὲ ἀγωγή ἢ φροντισμένη καὶ ὀργανωμένη ἐπίδραση τοῦ ὄριμου ἀνθρώπου στὸ ἀνήλικο παιδί μὲ σκοπὸ νὰ τὸ βοηθήσῃ ν' ἀναπτύξῃ φυσιολογικὰ τὶς ἔμφυτες ψυχικὲς καὶ σωματικὲς του δυνάμεις καὶ νὰ τὸν διαπλάσῃ σὲ ἠθικὴ προσωπικότητα μὲ τέτοια προσόντα ὥστε, ὅταν μεγαλωμένο πιά θγῆ στὸν ἀγῶνα τῆς ζωῆς, νὰ γίνῃ συνεχιστὴς τῆς προόδου καὶ πρωτεργάτης τῆς εὐτυχίας τοῦ ἑαυτοῦ του, τῆς οἰκογενείας του, τῆς κοινωνίας καὶ τῆς πατρίδος.

Ἡ αἰσθητικὴ ἀγωγή

Ἡ ἀγωγή μὲ ὄλα τὰ μέσα ποὺ διαθέτει ἀπευθύνεται στὸ σωματικὸ καὶ ψυχικὸ παράγοντα τοῦ ἀνθρώπου. Ἔτσι λοιπὸν καταπιάνεται καὶ μὲ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ συναισθηματικοῦ του κόσμου. Συναισθηματὴ στὴν ψυχολογία ὀνομάζουμε τὴν εὐχάριστη ἢ δυσάρεστη ψυχικὴ κατάσταση ποὺ γεννιέται μέσα μας ἀπὸ τὶς διάφορες ἐμπειρίες καὶ τὰ γεγονότα τῆς ζωῆς. Τὰ συναισθήματα γενικὰ τὰ χωρίζουμε σὲ ἀπλά καὶ σὲ σύνθετα. Στὰ σύνθετα ἀνήκουν καὶ τὰ καλαισθητικὰ συναισθήματα. Ὀνομάζουμε δὲ καλαισθητικὰ ἢ καλλολογικὰ τὰ συναισθήματα ποὺ γεννι-

οὔνται ἀπὸ τὶς παραστάσεις τοῦ καλοῦ, τοῦ ὠραίου. Ἡ ἀγωγή πού ἔχει ἀντικείμενο τὰ καλαισθητικὰ συναισθήματα λέγεται αἰσθητικὴ ἀγωγή καὶ σκοπὸν ἔχει νὰ κἀνη τὸ παιδί, τὸν ἄνθρωπο γενικά, ἱκανὸ νὰ ξεχωρίζη τὸ ὠραῖο στὴ φύση, στὴ ζωὴ καὶ στὴν τέχνη, μπροστὰ του νὰ νοιώθη μιὰ βαθιὰ συγκίνηση, χαρὰ καὶ ἀνακούφιση ἀπὸ τὶς πίκρες καὶ τὴν ἀγωνία τῆς ζωῆς.

Ἡ ἔννοια «ὠραῖον».

Μὰ νὰ πού τώρα μπροστὰ μας προβάλλει τὸ ἐρώτημα: Τί εἶναι ὠραῖον; Τοῦτο σὰν σοβαρὸ πρόβλημα ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἀκόμα ἐποχὴ ἀπασχόλησε τὸν ἀνθρώπινο στοχασμό. Εἶναι λοιπὸν δυνατὸ νὰ δοθῆ ἓνας θετικὸς ὀρισμὸς τῆς ἐννοίας «ὠραῖον» ἢ μήπως πρέπει νὰ παραδεχθοῦμε πὼς ἡ φύση τοῦ ὠραίου εἶναι τέτοια πού ὁ φιλοσοφικὸς στοχασμὸς δὲ μπορεῖ νὰ τὴν κλείση μέσα σ' ἓνα λογικὸ σχῆμα καὶ νὰ δώση στὴν ἔννοια αὐτὴ μιὰ σαφῆ καὶ θετικὴ διατύπωση; Ὁ Winckelmann ὑποστήριξε πὼς «μία γενικὴ καὶ σαφῆς ἔννοια τῆς φύσεως τοῦ κάλλους ἀνήκει στὶς ἀνεύρετες ἀλήθειες». Ὁ Γκαίτε πάλι εἰρωνεύεται τοὺς αἰσθητικούς πού «γί' αὐτὸ τὸ ἀφραστο, πού γιὰ νὰ τὸ χαρακτηρίσουμε μεταχειριζόμεσθε τὴν ἔκφραση «ὠραῖον» βασανίζονται νὰ σχηματίσουν μιὰ ἔννοια μὲ μερικές ἀφηρημένες λέξεις... Τὸ ὠραῖο κατὰ τὸν ἴδιο εἶναι ἓνα «πρωταρχικὸ φαινόμενο πού ποτὲ δὲ φανερώνεται τὸ ἴδιο, ἀλλὰ μόνο ἢ λάμψη του γίνεται ὄρατὴ μέσα σὲ χίλιες διάφορες ἐκδηλώσεις τοῦ δημιουργικοῦ πνεύματος καὶ εἶναι τόσο πολλαπλὸ καὶ τόσο ποικίλο ὅσο ἡ ἴδια ἢ φύση». Εἶν' ἀλήθεια πὼς ἡ φιλοσοφικὴ σκέψη τοῦ ἀνθρώπου σὲ διάφορες ἐποχὲς διαφορετικὲς ἔδωσε ἐξηγήσεις στὴν ἀξία «ὠραῖον». Ἔτσι διάφορες διαμορφώθηκαν θεωρίες. Στὴν προσπάθειά μας νὰ τὶς ταξινομήσουμε τὶς κατατάσσουμε σὲ δύο κατηγορίες. Στὴν πρώτη, τοῦ Πλατωνικοῦ ἰδεαλισμοῦ, τὸ ὠραῖον ἀποδίδεται στὴν ἰδέα πού περικλείνει ἓνα ἔργο τέχνης. Κατὰ τὶς θεωρίες τῆς δεύτερης κατηγορίας (τὶς μορφοκρατικὲς) τὸ ὠραῖον ἀποδίδεται στὴν μορφή, στὸ σχῆμα, στὸ ἐξωτερικὸ δηλ. στοιχεῖο πού τὸ δέχονται οἱ δύο αἰσθήσεις μας, ἡ δρᾶση καὶ ἡ ἀκοή. (Σχῆμα, χρῶμα, τόνος, συμμετρία, ἀναλογία, ἐνότητα). Μὰ ὅμως καὶ οἱ δύο παρατάξεις ὑπεστήριξαν τὴν ἀκρότητα, τὴ μονομέρεια καὶ ξέφυγαν ἀπὸ τὴν ἀλήθεια γιατί οὔτε ἡ ἰδέα οὔτε ἡ μορφή μόνον καὶ ξεχωριστὰ μποροῦν ν' ἀποτελέσουν θάση σταθερὴ σ' ὅλες τὶς περιπτώσεις γιὰ νὰ ἐκτιμήσουμε ἓνα ἀντικείμενο ὡς ὠραῖο. Ἡ ἰδέα, ἂν τὴν πάρουμε μόνο σὰν ἰδέα, ἀποτελεῖ μιὰ ξεχωριστὴ ἀξία καὶ δίχως ἀμφιβολία τὴ δεχόμεσθε σὰν μιὰ θάση γιὰ τὴν ἐκτίμηση τοῦ ὠραίου μὲ τὴ διαφορὰ ὅτι δὲν ἀποτελεῖ τὴ μοναδικὴ θάση. Οὔτε καὶ ἀπὸ τὴ μορφή μόνον κρίνεται τὸ ὠραῖο. Γιατί ἂν ἓνα ὀρισμένο μέγεθος κρίνεται ὠραῖο ὑπολογίζοντάς το ἀπλῶς καὶ μόνο σὰν μέγεθος, θὰ ἔπρεπε τοῦτο νὰ κριθῆ ὠραῖο καὶ στὸ ἀνδρικό καὶ στὸ γυναικεῖο σῶμα. Καὶ ὅμως ὄχι μόνο γίνεται διάκριση στὰ δύο φύλα ἀλλὰ καὶ στὸ ἴδιο φύλο μεταξὺ γυναικῶν τὸ ἀνάστημα 5χρονης κορούλας πού λέγεται ὠραῖο ἀνάστημα ἂν τὸ συναντήσωμε σὲ μιὰ γυναίκα δὲν κρίνεται ὠραῖον. Τὸ ἴδιο θὰ λέγαμε καὶ γιὰ τὶς γραμμὲς τοῦ προσώπου στὰ δύο φύλα. Ἡ ἔννοια «ὠραῖο» δὲν ἀποδίδεται σὲ μιὰ ὀρισμένη ιδιότητα ἢ ποιότητα τοῦ ἀντικειμένου ἀλλὰ στὴ σχέση πού ὑπάρχει ἀνάμεσα στὴν ἰδέα καὶ στὴ μορφή τοῦ ἀντικειμένου. «ὠραῖον» σημαίνει ὅτι ὑπάρχει

μιὰ τέλεια ἀρμονία μεταξύ ιδέας καὶ μορφῆς ποὺ περικλείνει ἓνα ἀντικείμενο. Τὸ χάρισμα νὰ μᾶς ξεδιψᾷ δὲν ἔχει οὔτε τὸ ὀξυγόνον οὔτε τὸ ὑδρογόνον μόνο του ἀλλὰ ἡ χημικὴ τους ἔνωση σὲ ὀρισμένες ἀναλογίες, δηλ. τὸ νερό.

Τὸ ὠραῖο ἐπιβάλλεται ἡγεμονικὰ ὅπως τὸ ἰδεῶδες καὶ τὸ ἠθικὸ καὶ ἀπλώνει τὴ βασιλεία του σὲ ἀπεριόριστα χρονικὰ ὅρια. Γιὰ νὰ γίνῃ καλύτερα ἀντιληπτὸ ἄς προσπαθήσουμε νὰ τὸ ξεχωρίσουμε ἀπὸ ὀρισμένες ἄλλες ἔννοιες. Τὸ εὐχάριστο δὲν εἶναι ταυτόσημο μὲ τὸ ὠραῖο. Τὸ εὐχάριστο ἐκφράζει μιὰ σχέση ποὺ ὑπάρχει ἀνάμεσα σ' ἓνα ἀντικείμενο καὶ στὸ ἐγὼ τοῦ ἀνθρώπου ἐνῶ ἡ ἔννοια ὠραῖο ἐκφράζει μιὰ σχέση ἀνάμεσα στὴν ιδέα καὶ στὴ μορφή τοῦ αὐτοῦ ἀντικειμένου. Τὸ ὠραῖο εἶναι πάντοτε εὐχάριστο ἐνῶ τὸ εὐχάριστο δὲν εἶναι πάντοτε ὠραῖο. «Ἐνα ὠφέλιμο ἀντικείμενο μπορεῖ νὰ εἶναι καὶ ὠραῖο ἀλλὰ τὸ ὠραῖο δὲν εἶναι ὑποχρεωτικὸ καὶ ὠφέλιμο. Τὸ ἀληθὲς δὲν εἶναι πάντοτε ὠραῖον ἂν καὶ ἡ ἀλήθεια σὰν ιδέα εἶναι πάντοτε ὠραία. Ἐπίσης τὸ ὠραῖον δὲ εἶναι πάντοτε ἀληθινὸ γιατί ἔτσι ὅλα τὰ ἀληθινὰ στὸν κόσμον πράγματα θὰ ἦσαν καὶ ὠραία. Ὄραῖον δὲν εἶναι μόνο τὸ ἠθικὸ ἂν καὶ τὸ ἀνήθικον δὲν εἶναι ποτὲ ὠραῖο. Ὑπάρχουν τόσα πράγματα στὴ φύση, στὴ ζωὴ μας καὶ στὴν περιοχὴ τοῦ ἀνθρώπινου στοχασμοῦ ποὺ δίχως νὰ ἐκφράζουν κανένα ἠθικὸ δίδαγμα ἢ ἠθικὴ ιδέα κρίνονται καὶ ἀναγνωρίζονται ὡς «ὠραία». Τέλος τὸ ὠραῖο συγγενεῦει μὲ τὸ ἀγαθὸ καὶ ἀληθὲς καὶ ποτὲ δὲν ἀντιμάχονται μεταξύ τους. Τὸ ὠραῖο ὁ ἄνθρωπος τὸ συναντᾷ στὴ φύση, στὴ ζωὴ, καὶ στὴν τέχνη.

Ἡ τέχνη εἶναι καρπὸς τῆς ἐνεργείας τοῦ ἀνθρώπου στὴν ἄψυχη ὕλη γιὰ νὰ κάμῃ ἀντικείμενα ὠφέλιμα ποὺ νὰ ἱκανοποιοῦν καὶ τὴν αἰσθητικὴ του ἀνάγκη γιὰ τὸ ὠραῖο. Τὴν τέχνη γενικὰ τὴ διακρίνομε σὲ καλλιτεχνία καὶ σὲ βιομηχανικὴ τέχνη ἢ χειροτεχνία ἢ ἐφαρμοσμένη. Τῆς καλλιτεχνίας τὰ δημιουργήματα, λέγονται καλλιτεχνήματα, ἀποβλέπουν στὴν αἰσθητικὴ ἱκανοποίηση τοῦ ἀνθρώπου, εἶναι μοναδικὰ καὶ πρωτότυπα. Τὰ δημιουργήματα τῆς βιομηχανικῆς τέχνης εἶναι κυρίως ὠφέλιμα καὶ πραχτικά, ἀποβλέπουν στὴν ἱκανοποίηση συνήθως ὑλικῶν ἀναγκῶν τοῦ ἀνθρώπου, δὲν εἶναι πρωτότυπα ἀλλ' ἐπαναλαμβάνονται ὅπως ταιριάζει σὲ ἀντικείμενα ποὺ ἐξυπηρετοῦν ὅμοιες ἀνάγκες ἀνθρώπων. «Ἡ καλλιτεχνία» γράφει ὁ ἐπιθεωρητὴς Δημοτ. Σχολείων Παν. Κατσιρέας στὸ ἐξαίρετο βιβλίον του «Εἰσαγωγή στὴν αἰσθητικὴ ἀγωγή» «εἶναι ἡ ὑψηλὴ λειτουργία τοῦ συναισθήματος καὶ τοῦ στοχασμοῦ. Εἶναι μιὰ φωνὴ ἀπὸ μέσα ποὺ θρῖσκει στὸ καλλιτέχνημα τὴν ἐκφρασὴ της μ' ἓνα ρυθμὸ ἡγεμονικοῦ μεγαλείου, ποὺ κατακτᾷ ὁ ἄνθρωπος ὅταν ὑποτάξῃ τὸν ἑαυτὸ του καὶ ἀρχίσῃ ν' ἀνεβαίνει τὰ κρυστάλλινα σκαλιὰ τῆς ἀληθινῆς δημιουργίας». Στὴν καλλιτεχνία ἀνήκουν ἢ λογοτεχνία, ἢ μουσικὴ, ἢ ἀρχιτεκτονικὴ, ἢ γλυπτικὴ, ἢ ζωγραφικὴ, τὸ θέατρο καὶ ὁ κινηματογράφος. Ἡ καλλιτεχνία γενικὰ εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα φαινόμενα τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος ποὺ ἐντατικὰ ἀπασχόλησε καὶ ἀπασχολεῖ σήμερον τὸν ἄνθρωπον σὰν ἄτομον καὶ σὰ μέλος τῆς κοινωνίας. Ἀλλὰ ποῖο εἶναι τὸ ἐλατήριον ἐκεῖνο ποὺ ὠθεῖ τὸν ἄνθρωπον πρὸς τὴν καλλιτεχνία; Καὶ στὸ ζήτημα αὐτὸ οἱ γνῶμες τῶν εἰδικῶν δὲν συμφωνοῦν. Ὁ καθηγητὴς τοῦ πανεπιστημίου Α. Ἐλευθερόπουλος στὸ βιβλίον του «Τὸ ὠραῖο καὶ ἡ καλλιτεχνία» γράφει τὰ ἑξῆς: «Ἐλατήριον τῆς γενέσεως τῆς καλλιτεχνίας εἶναι ἡ ὁρμὴ τοῦ ἀνθρώπου ἢ ὁποῖα τείνει νὰ δώσῃ εἰς τὰς ιδέας μίαν οὕτως εἰπεῖν τελείως ἀντιστοιχοῦσαν αἰ-

σθητήν ἔκφρασιν διὰ γραμμῶν, χρωμάτων, σχημάτων, λέξεων καὶ τό-
νων».

Τὸ ὠραῖο στὴ φύση καὶ στὴν καλλιτεχνία.

Τὸ ὠραῖο ὅπως ἀναφέραμε τὸ συναντοῦμε στὴ φύση καὶ στὴ καλλιτεχνία. Τὸ ὠραῖο στὴν καλλιτεχνία ἐπειδὴ εἶναι προϊόν τῆς συνειδη-
τῆς ἐνεργείας τοῦ καλλιτέχνη παρουσιάζεται πιὸ τέλειο, ἀπαλλαγμένο
ἀπὸ τὶς ἀτέλειες ποὺ ἔχει τὸ ὠραῖο τῆς φύσεως. Τὸ καλλιτέχνημα πα-
ρασταίνει τὸ ἀντικείμενο ἰδεατό, ὅπως δηλ. θὰ εἶχε διαμορφωθῆ ἂν
δὲν παρεμβάλλονταν τὰ ἐμπόδια ποὺ ὑπάρχουν. Τὸ κάθε καλλιτέχνημα
ἔχει τὴν προσωπικὴ σφραγίδα τοῦ καλλιτέχνη, ξεχωρίζουμε σ' αὐτὸ
τοὺς ἀγῶνες ποὺ κατέβαλε νὰ ὑποτάξῃ τὴν ὕλη καὶ νὰ τὴ μορφοποιή-
σῃ αἰσθητικά. Τὸ καλλιτέχνημα προβάλλει ἔντονο στὸ θεατὴ του, ἐπι-
δρᾷ ἄμεσα γιατί μᾶς ἀναγκάζει νὰ τὸ προσέξουμε, μᾶς αἰχμαλωτίζει
μὲ τὸ μεγαλεῖο του. Ἀντίθετα μὲ τὸ καλλιτέχνημα τὸ ὠραῖο τῆς φύ-
σεως εἶναι πιὸ σπάνιο καὶ συντροφιασμένο μὲ στοιχεῖα αἰσθητικῶς ἀ-
διάφορα ἢ καὶ ἀρνητικά. Πρέπει νὰ τὸ ἀναζητήσουμε, νὰ στρέψουμε ἐ-
κεῖ τὴν προσοχή μας, νὰ τὸ ἀνακαλύψουμε καὶ σὲ συνέχεια νὰ πάρουμε
θέση μπροστὰ του γιὰ νὰ τὸ ἀπολαύσουμε αἰσθητικά. Καὶ ὅμως ὑπάρχει
κάτι στὴ φύση μέσα ποὺ δίνει διαμαντένια λάμψη στὰ προϊόντα τῆς
καὶ τ' ἀνεβάζει σ' ἀνώτερη βαθμίδα ἀπὸ τὰ ἔργα τῆς τέχνης,
κι' αὐτὸ τὸ κάτι εἶναι ἡ ζωὴ. Ἐνα ὠραῖο τοπίο π.χ. στὴ φύση μὲ τὸ λε-
πτὸ ἄρωμα τῶν μυριόχρωμων λουλουδιῶν, μὲ τὴ ζωντανὴ δροσιὰ τῆς
ποικιλόμορφης θλαστήσεως, μὲ τὸ θούϊσμα τῶν ἐντόμων καὶ τῶν που-
λιῶν τὰ φτερουγίσματα, μὲ τὸ ἀνάλαφρο τῆς αὔρας χάδι εἶναι ἀνώτερο
καὶ συγκινεῖ πιὸ βαθιὰ κι' ἀπ' τὸν καλύτερο ζωγραφικὸ πίνακα ὅπου
τὸ ἐκλεκτικὸ χέρι τοῦ ζωγράφου τὸ ἀπάλλαξε ἀπὸ τὶς ἀτέλειες τῆς
φυσικῆς του καταστάσεως.

Κατηγορίες τοῦ ὠραίου:

Τὸ ὠραῖο στὴ φύση καὶ στὴν τέχνη παρουσιάζεται μὲ τὶς ἑξῆς κα-
τηγορίες. α) τὸ ὑψηλό. Κατὰ τὸν Κάντ ὑψηλὸ εἶναι ἐκεῖνο ποὺ ἐπι-
βάλλεται μὲ τὸν ὄγκο του, τὴν ἔκταση καὶ τὴν ἔντασή του. «Ἡ χαρὰ ποὺ
μᾶς δίνεται ἀπὸ τὸ ὑψηλὸ (τὸ ὑπέροχο) γράφει στὴν Αἰσθητικὴ του
ὁ ἐξαιρετικὸς φιλόσοφος καὶ παιδαγωγὸς Ε. Παπανοῦτσος, «προκαλεῖται
ἀπὸ τὸ συναίσθημα ἑνὸς στιγμιαίου ἐμποδισμοῦ τῶν δυνάμεων τῆς ζωῆς
καὶ μιᾶς πιὸ ὀρμητικῆς ἐπειτα διάχυσης αὐτῶν τῶν δυνάμεων. Τὸ ὑπέρο-
χο μᾶς ἔλκει ἀλλὰ καὶ μᾶς ἀπωθεῖ». Εἶναι ἡ ἐντύπωση ποὺ γεννιέται
μέσα μας ἀπὸ τὸ ἀντίκρουσμα κολοσσιαίων μνημείων ὅπως οἱ πυραμίδες
τῆς Αἰγύπτου, ἡ χιονοσκεπέσθη κορυφὴ τῶν Ἄλπεων ἢ μία θύελλα
στὸν ὠκεανό, κ.λ.π. Συναισθήματα ποὺ συνοδεύουν τὸ ὑψηλὸν εἶναι ὁ
θαυμασμός, ἡ κατάπληξη, ὁ φόβος. Ὁ Βάγκνερ σημειώνει: «...ἐν τού-
τῳ ἀκριβῶς συνίσταται ἡ ἔννοια τοῦ ὑψηλοῦ, ὅτι ὁ νοῦς ἀδυνατεῖ νὰ συλ-
λάβῃ τὸ ἀντικείμενον». β) ***Τὸ τραγικὸ*** ἀναφέρεται πάντοτε στὸν ἀνθρω-
πο ἢ σὲ γεγονότα τοῦ κύκλου τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς. Τὸ τραγικὸ εἶναι
τὸ φοβερὸ ναυάγιο ἑνὸς ἀνθρώπου παράφορα τολμηροῦ ποὺ δοκίμασε
νὰ κατορθώσῃ τ' ἀδύνατα νὰ γίνουν. Κατὰ τὸν Dessoir «τὸ τραγικὸ εἶ-
ναι μιὰ πάλη μεταξὺ ἐγὼ καὶ κόσμου ἢ καὶ μέσα στὸ ἴδιο τὸ ἐγὼ ποὺ
ἀναγνωρίζεται σὰν ἀναπόφευκτη καὶ ποὺ κινεῖ τὸ θαυμασμό». Ἡ οὐσία

του τραγικού είναι ή αντίθεση, ή σύγκρουση που λύνεται μόνο με το ξεπέραςμα της πραγματικότητας.

γ) Το κωμικό είναι ή κατηγορία εκείνη του ωραίου όπου είτε από τη μορφή είτε από το περιεχόμενο είτε από τὰ δύο μαζί ξεπηδά το γέλιο ή μια έξαιρετικά εύθυμη κατάσταση.

‘Η αισθητική λειτουργία της ψυχής:

Το ωραίο στη φύση και στην καλλιτεχνία σ’ οποιαδήποτε μορφή κι’ αν βρίσκεται, στο θεατή άνθρωπο ασκεί μια αφάνταστα μεγάλη γοητεία. Γεννιέται μια ιδιόμορφη κατάσταση στη συνείδηση που την ονομάζουμε αισθητική λειτουργία. Δύο βασικά γνωρίσματα θετικά προσδιορίζουν τη φύση της αισθητικής αυτής λειτουργίας. α) Στο αντίκρουσμα του ωραίου όλες οι ψυχικές μας λειτουργίες, ή νόηση, ή βούληση, το συναίσθημα, συγκλίνουν και έναρμονίζονται και β) μια ιδιότυπη και μοναδική στο είδος της συγκίνηση πλημμυρίζει την ψυχή όταν αυτή παραδίνεται στην αισθητική έποπτεία. Υπάρχουν ίσως έντονότερες συγκινήσεις που δεν απορρέουν από το ωραίο αλλά από άλλη πηγή όπως π.χ. ή θεωρητική ή ήθικη ικανοποίηση από τη λύση ενός κάποιου επιστημονικού προβλήματος ή από μια αγαθοεργία, κλπ. Η συγκίνηση όμως αυτή θγαίνει από τη λειτουργία κάποιου ανώτερου ψυχικού κέντρου και είναι περιορισμένης έκτάσεως. Την αισθητική συγκίνηση αισθανόμαστε «ξύν όλη τη καρδιά» κατά την έκφραση του Πλάτωνος. Η συγκίνηση όμως αυτή εξαρτάται από το βαθμό κατανοήσεως του αισθητικού αντικειμένου. Και ή πιο πετυχημένη μορφή του ωραίου αν δεν κατανοηθή από το θεατή ή άκροατή του δεν γεννά αισθητική συγκίνηση.

‘Η αισθητική λειτουργία στο παιδί:

Βρισκόμαστε μπροστά σ’ έν’ άλλο έρώτημα. Το παιδί, ο ανώριμος αυτός άνθρωπος, έχει την ικανότητα να δοκιμάζη αισθητική συγκίνηση από τη θέα του ωραίου στη φύση ή στην καλλιτεχνία; Η απάντηση είναι άρνητική. Υπάρχει βέβαια μια έμφυτη ευαισθησία για το ωραίο και γεννιέται κάποια ευχάριστη ψυχική διάθεση στο αντίκρουσμα όρισμένων χρωμάτων, σχημάτων, εικόνων ή στο άκουσμα ήχων από πολύ μικρή ακόμα ηλικία άλλ’ ούτε άπλή υπόθεση μπορεί να γίνει ότι πρόκειται για αισθητική συγκίνηση με την έννοια που αναφέραμε παραπάνω. Και τουτο γιατί ή συγκίνηση αυτή στο παιδί πηγάζει από κάποιο μεμονωμένο στοιχείο του αισθητικού αντικειμένου και συνδέεται στενά με την έπιθυμία του παιδιού να το άποκτήση που και τὰ δύο αυτά είναι στοιχεία άπαραδέχτα για τη γνήσια αισθητική συγκίνηση.

Πειραματική έρευνα των καλαισθητικῶν συν)μάτων του παιδιού.

Πλούσια και προσεχτική έρευνα έχει γίνει από πολλούς έπιστήμονες γύρω από το καλαισθητικό συναίσθημα του παιδιού. Οι κυριώτεροι έρευνητές είναι οι Fechner, Albien, Müller, Fr. Schmidt, P. Jampdsky. Οι έρευνες έγιναν με διάφορες μεθόδους σε εικόνες και τὰ σπουδαιότερα από τὰ πορίσματα είναι τὰ έξής: 1) Το παιδί στη μικρή του ηλικία εκφέρει την κρίση του για μια εικόνα προσέχοντας μόνο στο περιεχόμενό της και όχι στη καλλιτεχνική της παράσταση. Αυτό φαίνεται από τὰ έ-

πίθετα που χρησιμοποιεί για να εκδηλώσει την ψυχική του διάθεση από την παρατήρηση μιᾶς εικόνας. Οί κρίσεις του συνήθως είναι: Τρομερό, επίφοβο, άγριο, αξιολύπητο, καλό κ.λ.π. που φανερώνουν την έντύπωσή του από τις σκηνές και όχι από την εκτέλεση τῆς εικόνας. 2) Τὸ παιδί στην ἀρχὴ κρίνει ἀπὸ ἓνα μεμονωμένο μέσο παραστάσεως χωρὶς νὰ τὸ συνδέῃ μὲ τὸ ὄλο καλλιτέχνημα. Γιὰ τὴν αἰσθητικὴ του ἀντίληψη εὐκολώτερο εἶναι τὸ χρῶμα καὶ δυσκολώτερο ὁ χῶρος. 3) Προοδευτικὰ καὶ μέχρι τὸ 14ον ἔτος τῆς ἡλικίας του ἀρχίζει νὰ κρίνῃ μεμονωμένα στοιχεία τῆς εικόνας κι' ἀπ' αὐτὰ νὰ γενικέυῃ τὸ χαρακτηρισμὸ του σ' ὄλο τὸ ἔργο. 4) Πέρα ἀπὸ τὸ 14ον ἔτος ἀρχίζει νὰ κατανοῇ τὴ σχέση τῶν ἐπιμέρους σημείων πρὸς τὸ ὄλον καλλιτέχνημα καὶ αὐτὸ πάλι παρατηρεῖται στὰ πιὸ ἔξυπνα παιδιὰ γιατί ἡ καλαισθητικὴ ἐκτίμησις ἐξαρτᾶται καὶ ἀπὸ τὸ βαθμὸ τῆς νοημοσύνης. 5) Τέλος μετὰ τὸ 16ον ἔτος τῆς ἡλικίας τὸ παιδί ἀποκτᾶ τὴν ἱκανότητα νὰ κρίνῃ μιὰ εἰκόνα σὰν καλλιτέχνημα καὶ νὰ αἰσθάνεται πραγματικὴν αἰσθητικὴ συγκίνηση ἂν θέβαια ἔχη προηγηθῆ κάποια καλαισθητικὴ καθοδήγηση. Εἶναι δυνατὸ νὰ ἐπιδράσῃ ἡ ἀγωγή στὴν ἐξέλιξη τοῦ καλαισθητικοῦ συναισθήματος τοῦ παιδιοῦ; Τὰ πορίσματα τῶν ἐρευνῶν δηλώνουν ὅτι τὸ συναίσθημα τοῦτο ὑπόκειται σὲ ἐξέλιξη ἀλλὰ μὲ μιὰ συστηματικὴ παρακολούθησι καὶ καθοδήγηση καὶ ἡ ἐξέλιξη αὐτὴ εἶναι ἀνάλογη μὲ τὴν ἀντιληπτικὴ ἱκανότητα, τὶς κληρονομικὲς προδιαθέσεις καὶ τὸ οἰκογενειακὸ καὶ κοινωνικὸ περιβάλλον τοῦ παιδιοῦ. Ἡ ἐνέργεια ὁμῶς τοῦ εἴδους αὐτοῦ εἶναι ἔργον τῆς αἰσθητικῆς ἀγωγῆς.

ΜΕΡΟΣ Β' ΠΡΑΚΤΙΚΟΝ

Πότε λοιπὸν πρέπει ν' ἀρχίσῃ ἡ αἰσθητικὴ ἀγωγή;

Στὸ ἐρώτημα αὐτὸ καὶ πάλι τὰ πορίσματα τῶν ἐρευνῶν ἔρχονται νὰ δώσουν τὴν ἀπάντησι. Μέχρι τὸ 4ον ἔτος τῆς ἡλικίας του τὸ παιδί, ἐκτὸς θέβαια ἀπὸ περιπτώσεις καλλιτεχνικῆς ἰδιοφυΐας, δὲν ἔχει τὴν ἱκανότητα νὰ ξεχωρίσῃ μιὰ καλλιτεχνικὴ ἀξία. Πέρα ὁμῶς ἀπὸ τὴν ἡλικία αὐτὴ ἀρχίζει τὸ ζύπνημα τοῦ καλαισθητικοῦ συναισθήματος καὶ ἔτσι μπορεῖ ν' ἀρχίσῃ βαθμιαίᾳ ἡ ἀσκηση αἰσθητικῆς ἀγωγῆς. Γιὰ νὰ ἔχουμε ἀξιόλογα καὶ θετικὰ ἀποτελέσματα πρέπει στὴν ἀνάλογη ἡλικία ν' ἀποβλέπουμε σὲ ὀρισμένους σκοποὺς καὶ μὲ τὸν κατάλληλο καὶ ἐνδεδειγμένο τρόπο νὰ ἐπιδιώκουμε τὴν πραγμάτωσίν τους. Τὰ στάδια ποὺ θ' ἀκολουθήσῃ ἡ αἰσθητικὴ ἀγωγή εἶναι τὰ ἑξῆς. Τὰ χρονικὰ ὄρια φυσικὰ ποὺ ἀναφέρονται δὲν πρέπει νὰ τὰ θεωρήσουμε σὰν σταθερὰ καὶ ἀμετακίνητα ἀλλὰ παρουσιάζουν μιὰ διακύμανσι στὰ διάφορα παιδιὰ.

1) *Τὸ πρῶτο στάδιο* εἶναι τῶν καλαισθητικῶν ἔξεων (ἀπὸ τὸ 4—10 ἔτος τῆς ἡλικίας). Κατὰ τὸ στάδιο αὐτὸ τὸ παιδί ἐντελῶς ἀθίαστα μὲ καλαισθητικὲς ἔξεις προπαρασκευάζεται γιὰ νὰ ἀναζητᾶ τὸ ὠραῖο καὶ νὰ δοκιμάζῃ ἀπ' αὐτὸ αἰσθητικὴ συγκίνηση. Τὸ στάδιο τοῦτο τῆς αἰσθητικῆς ἀγωγῆς ἀσκεῖται στὴν οἰκογένεια, στὸ Νηπιαγωγεῖο ὅπου λειτουργεῖ, καὶ στὶς τρεῖς πρῶτες τάξεις τοῦ Δημοτ. σχολείου.

2) *Τὸ δεύτερο στάδιο* εἶναι τῆς παρατηρήσεως τῶν ἐπιμέρους στοιχείων κατ' ἀρχὴν καὶ βαθμιαίᾳ τῆς ὀλικῆς παραστάσεως τοῦ ὠραίου (ἀπὸ 11—14 ἔτος τῆς ἡλικίας). Τὸ στάδιο αὐτὸ ἀσκεῖται στὸ σχολεῖο

καί μέ τή βοήθεια τοῦ φυσικοῦ καί τεχνικοῦ περιβάλλοντος, μέ ἐκδρομές ταξίδια καί κυρίως μέ τόν παλμό καί τὸ ζῆλο τοῦ μεθοδικοῦ καί ἐμπνευσμένου διδασκάλου.

3) *Τὸ τρίτο στάδιο* εἶναι τῆς συστηματικῆς, τῆς ὀργανωμένης καλαισθητικῆς παρατηρήσεως καί τῶν καλαισθητικῶν κρίσεων (ἀπὸ 15 ἐτῶν καί ἄνω). Ἀσκεῖται δὲ μέ τή μεθοδική μύηση τοῦ ἐφήβου πλέον στίς καλές τέχνες, μ' ἐπισκέψεις σέ μουσεῖα σέ ἀρχαιολογικούς χώρους καί καλλιτεχνικά ἐργαστήρια, μέ παρατηρήσεις αἰσθητικές καί συζητήσεις οἱ ὁποῖες θ' ἀσκήσουν τοὺς νέους νά κρίνουν σωστά τὰ αἰσθητικά ἀντικείμενα καί νά πλουτίσουν τὴν αἰσθητικὴ τους ἐμπειρία. Ἡ αἰσθητικὴ ἀγωγή δὲν πρέπει ν' ἀσκῆται σέ ὀρισμένη ὥρα τοῦ προγράμματος τῆς σχολικῆς ἐργασίας ἀλλὰ σέ κατάλληλη εὐκαιρία καί στιγμή ὅταν ὑπάρχη ἐσωτερικὴ ψυχικὴ διάθεση.

Παράγοντες αἰσθητικῆς ἀγωγῆς:

Οἱ παράγοντες τῆς ἀγωγῆς, δηλ. ἡ οἰκογένεια, τὸ σχολεῖο, ἡ ἐκκλησία καί ἡ κοινωνία, εἶναι παράγοντες καί αἰσθητικῆς ἀγωγῆς. Θὰ περιοριστοῦμε ὅμως μόνο στὸν παράγοντα σχολεῖο ἀφοῦ ἀναφερθοῦμε στὴν ἀρχὴ μέ συντομία καί στὸν παράγοντα «οἰκογένεια». Ἡ οἰκογένεια εἶναι πολὺ σημαντικὸς παράγοντας αἰσθητ. ἀγωγῆς γιατί εἶναι τὸ φυτώριο ὅπου γεννιέται, ἀναπτύσσεται καί περνᾷ τὸν περισσότερο χρόνο τῆς ἀνώριμης ζωῆς τοῦ τοῦ παιδὶ καί γι' αὐτὸ οἱ ἐπιδράσεις τῆς εἶναι συνεχεῖς, πολύμορφες καί συντελοῦν στὴ δημιουργία ἕξεων. Στὴν οἰκογενειακὴ ἀτμόσφαιρα ἡ γαλήνη, ἡ ἀγάπη, ὁ σεβασμὸς, ἡ ἐσωτερικὴ πειθαρχία, ἡ εὐγένεια, ἡ χαρὰ, ἡ εὐθυμία ἀλλὰ καί ἡ πρέπουσα σοβαρότητα δημιουργοῦν ἓνα κλίμα πάρα πολὺ εὐνοϊκὸ γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ καλαισθητικοῦ συναισθήματος. Ἡ τάξη καί ἡ καθαριότητα τοῦ σπιτιοῦ καί τῆς αὐλῆς, ἡ ἀπλὴ καί καλαίσθητη ἐσωτερικὴ διακόσμηση, ἡ κατάλληλη τακτοποίηση τῶν ἐπίπλων, ἓνα ἀνθοδοχεῖο μέ λίγα ἐποχικὰ λουλούδια, λίγη πρασινάδα, καλλωπιστικὰ φυτὰ σέ παρτέρια ἢ σέ γλάστρες σκορπίζουν χάρη καί ὁμορφιά στὸ σπιτικὸ καί τὸ μεταβάλλουν σέ τόπο δροσερὸ καί εὐχάριστο, σέ μικρὸ ποθητὸ παράδεισο. Ὅπου τὰ οἰκονομικὰ τῆς οἰκογενείας εἶναι ἀνθηρὰ μιά δισκοθήκη μέ κατάλληλη μουσικὴ καί τραγούδια ἔρχεται σὰν ἓνα ἐξαιρετικὸ συμπλήρωμα. Τὸ δωμάτιο τῶν παιδιῶν καλαισθητικὰ διαρρυθμισμένο μέ ἔπιπλα ἀπλὰ μὲν ἀλλὰ κομψά, μέ κάδρα ὠραῖα ποὺ τὸ περιεχόμενό τους εἶναι κατὰ προτίμηση ἀπὸ τὴ ζωὴ τοῦ παιδιοῦ ἢ τὸ ζωϊκὸ καί φυτικὸ βασίλειο. Μέσα στὸ εὐχάριστο καί καλαίσθητο αὐτὸ περιβάλλον τὰ παιδιὰ θὰ συνηθίζουν στὴ διατήρηση, τὴν καλλιέργεια καί τὴν προαγωγή τῆς καλαισθησίας. Ἡ περιποίηση τῶν φυτῶν, ἡ διατήρηση τῆς τάξεως, τῆς ἀτομικῆς καθαριότητος καί τοῦ σπιτικοῦ χώρου, ἡ καλαίσθητη ὁμιλία, ἡ εὐγενικὴ συμπεριφορὰ πρέπει νά γίνουν ἕξεις στὸ παιδί.

Πέραν τούτου ὀφείλει ἡ οἰκογένεια νά φέρη τὸ παιδί σ' ἐπαφὴ μέ τὴ φύση, ἀνεξάντλητη αὐτὴ πηγὴ τοῦ ὠραίου. Ἐνας περίπατος στὴν ἐξοχὴ μέ τοὺς γονεῖς καί τὰ παιδιὰ, ὅπου αὐτοὶ θ' ἀνοίξουν τὸ βιβλίον τῆς φύσεως γιὰ νά μάθουν στὰ παιδιὰ τους νά τὸ μελετοῦν, νά βρίσκουν καί νά ἐπισημαίνουν τὸ ὠραῖον, νά δοκιμάζουν τὴ χαρὰ καί τὴ συγκίνηση ἀπὸ τὸ γλυκὸ κελάδημα τῶν πουλιῶν, τὸ λεπτὸ ἄρωμα τῶν λουλουδιῶν, τὸ θόμβο τῶν ἐντόμων, τ' ἀνάλαφρο τῆς αὔρας χᾶδι, τὸ φλοῖ-

σθο του κύματος που παιχνιδίζει στοῦ θράχου τὰ πόδια στῆς ἀμμουδιᾶς τὰ πετράδια, σ' ἓνα μαγευτικό τοπίο φωτισμένο ἀπ' τῆς δύσης τὴν ἀνταύγεια ἢ τὸ ἀσημένιο φῶς τοῦ φεγγαριοῦ. Πρῶτοι οἱ γονεῖς θὰ δοκιμάσουν τὴν αἰσθητικὴ συγκίνηση ἀπὸ τὸ ὠραῖο τῆς φύσεως καὶ κοντὰ τους τὸ παιδί, σὰν ἀναπόσπαστο τοῦ εἶναι τους κομμάτι, μὲ τὴν ὑποβολὴ θὰ αἰσθανθῆ κι' αὐτὸ ἓνα μέρος τῆς μαγείας, λίγο στὴν ἀρχὴ μὰ ὅμως ἀρκετὸ γιὰ νὰ ξυπνήσῃ τὸ καλαισθητικό του συναίσθημα καὶ πλουτισθῆ ἢ καλαισθητικὴ του ἐμπειρία. Δὲν θ' ἀναφερθοῦμε στὴ σημερινὴ κατάσταση τῆς οἰκογενείας ἀπὸ αἰσθητικῆς πλευρᾶς γιὰτὶ εἶναι στ' ἀλήθεια ἀποκαρδιωτικὴ καὶ κυρίως στὴν οἰκογένεια τοῦ χωριοῦ. Ἐκεῖ ἡ ἀγνοία ποὺ ἐπικρατεῖ γύρω ἀπὸ τὴν ἀξία «ὠραῖο» καὶ ἡ ἀχαρακτήριστη ἀδιαφορία κάνουν τὴν οἰκογένεια ἀρνητικὸν παράγοντα αἰσθητικῆς ἀγωγῆς. Ὁ διδάσκαλος, τοῦ ὁποῖου ὁ ρόλος στὴν ὑπαιθρο εἶναι ἀναμορφωτικὸς καὶ ἐκπολιτιστικὸς, καλεῖται νὰ ἐπιδράσῃ πρῶτα στὴν οἰκογένεια γιὰ νὰ τὴν μετατρέψῃ σὲ σύμμαχο καὶ συνεργάτη του γιὰ τὴν ἐπιτυχία τῆς μεγάλης καὶ ἱερᾶς του ἀποστολῆς. Τὸ ἔργο του εἶναι σκληρὸ, σωστὴ θυσία προσφέροντας τὸν ἑαυτό του ὀλοκαύτωμα στὸ θωμὸ τῆς ἀγωγῆς. Καὶ εἶναι ἀλήθεια πῶς οὐδέποτε ἀρνήθηκε τὴ θυσία ὁ διδάσκαλος ἀπομονωμένος καὶ στὸ πιὸ μικρὸ χωριὸ τῆς πατρίδος μας, στυλοβάτης αὐτὸς τοῦ Ἔθνους, διαλύοντας τὰ σκοτάδια τῶν προλήψεων, ὀδηγώντας στὸ φῶς τοῦ πολιτισμοῦ, συμβουλευόντας καὶ δείχνοντας στὸ λαὸ μας τρόπους πολιτισμένης ζωῆς. Ἀγωνίζεται πρωτοπόρος αὐτὸς γιὰ τὴν καθαρὴ τῆς αὐλῆς, τοῦ δρόμου, τῆς ἐκκλησιᾶς, τὸν εὐπρεπισμὸ τῆς πλατείας, τοῦ ἡρώου ποὺ ὁ ἴδιος γιὰ νὰ στηθῆ ἐφρόντισε καὶ προβάλλει τὸν ἑαυτόν του, τὴν οἰκογένειά του σὰν παράδειγμα γιὰ μίμηση. Σκληρὸς ἀλλ' ὅμως εὐγενὴς ὁ ἀγώνας του αὐτὸς καὶ ἡ συνείδησή του τὸν καλεῖ νὰ τὸν συνεχίσῃ ἔστω κι' ἂν ἡ ἀγνωμοσύνη τῶν ἄλλων μὲ χολὴ τὸν ποτίζει. Καλαισθητὸς στὴν ἐμφάνισή του, ἀποφεύγοντας τὸν ἐξεζητημένο καὶ προκλητικὸ καλλωπισμὸ, πρότυπο εὐγενείας καὶ λεπτότητος, γλυκόλογος καὶ εὐχάριστος στὴν ὀμιλία του, φέρνοντας τὴ σφραγίδα τῆς καλαισθησίας καὶ σ' αὐτὸν ἀκόμα τὸν τόνο τῆς φωνῆς, στὴ στάση τοῦ σώματος καὶ στὶς κινήσεις του προβάλλει σωστὸς φάρος γιὰ νὰ φωτίσῃ τὰ βάθη τῆς παιδικῆς ψυχῆς καί, σὰν σὲ γλυκοχάραμα, νὰ ξυπνήσῃ τὴν καλαισθητικὴ ὀρμὴ ποὺ θρῖσκεται σὲ λανθάνουσα κατάσταση καὶ νὰ ὀδηγήσῃ τὴ νέα γενεά μας στὴν πρόοδο καὶ εὐτυχία. Σ' ὄλους μας εἶναι γνωστὸ πόση μεγάλη ἐπίδραση ἀσκεῖ στὸ παιδί ἡ ὀλοκληρωμένη προσωπικότητα τοῦ διδασκάλου.

Τὸ σχολεῖο παράγοντας αἰσθητικῆς ἀγωγῆς

Τὸ σχολεῖο συμβάλλει στὴν ἀνάπτυξη τοῦ καλαισθητικοῦ συναίσθηματος τῶν μαθητῶν του μὲ τὸ διδακτῆριο ὅπου στεγάζεται, μὲ τὴν κατάλληλη διακόσμησή του καὶ μὲ τὴν συστηματικὴ παιδαγωγικὴ του ἐνέργεια. Τὸ διδακτῆριο πρέπει νὰ εἶναι κομψό, ἐπιβλητικὸ ἀλλὰ καὶ ὑγιεινὸ οἰκοδόμημα. Ὁ ζωογόνος ἥλιος, τὸ ἀφθονον φῶς, ὁ καθαρὸς ἀέρας, ἡ νοικοκυροσύνη καὶ καθαρὴ εἶναι βασικὲς προϋποθέσεις ποὺ θὰ μεταβάλλουν τὸ ἀψυχο καὶ παγερὸ τοῦτο κατασκευάσμα σὲ ὀλοθερμὴ φωλιά, σὲ πρόσχαρο ἐργαστήρι ὅπου θὰ σφυρηλατῆται ὁ χαρακτήρας τοῦ παιδιοῦ καὶ θὰ συντελῆται ἀθίαστα ἡ ψυχοσωματικὴ του ἀνάπτυξη. Τὸ διδακτῆριο αὐτὸ θὰ συνεχίσῃ τὴν αἰσθητικὴ του ἐπίδραση

στούς μαθητές και με τὸν κατάλληλο ἐσωτερικὸ καὶ ἐξωτερικὸ του διάκοσμο. Στὴν εἴσοδό του μιά πρασιά με πρασινάδα, με θάμνους καλλιπωπιστικούς καὶ λουλούδια, λίγα δένδρα στὴν αὐλή, ἐνωμένα ὄλ' αὐτὰ σ' ἓν' ἄρμονικὸ σύνολο χρωμάτων, εὐωδίας καὶ δροσιάς ὑποδέχονται τὸ μαθητὴ καὶ ἀπὸ τὰ πρῶτα θήματά του στὴν περιοχὴ τοῦ σχολικοῦ περιβάλλοντος τὸν βοηθοῦν σὲ ψυχικὴ ἀνάταση. Ἡ καλαισθητικὴ ἐπίδραση ἀπὸ τὸ διδακτήριον θὰ συνεχισθῆ ἐντονώτερη στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ διδακτηρίου. Ὁ διάδρομος στολισμένος με ἐκλεκτὰ λουλούδια καὶ πρασινάδα σὲ περιποιημένες γλάστρες, με συνθήματα στούς τοίχους καλλιτεχνικὰ γραμμένα ὁδηγεῖ στὶς αἰθουσες διδασκαλίας. Ἐδῶ ὁ χῶρος εἶναι ἱερὸς γιατί συντελεῖται ἡ μεταρσίωση τῶν μαθητῶν σὲ ἀνώτερες τοῦ πνεύματος σφαίρες, ἡ μεταλαμπάδευση τοῦ πολιτισμοῦ στὴ νέα γενεά, ἡ μεταβίβαση τῆς σκυτάλης μέσα στὸν ἐθνικὸ καὶ πολιτιστικὸ στοῖβο ἀπὸ τὸν διδάσκαλο στὸ μαθητὴ. Ὁ χῶρος αὐτὸς λοιπὸν πρέπει νὰ εἶναι ἰδιαίτερα εὐχάριστος. Ἡ καλὴ διάταξη τῶν θρανίων, ἡ κατάλληλη τοποθέτηση τῆς ἔδρας καὶ τῶν ἄλλων τῆς αἰθουσας ἀντικειμένων, ἡ διακόσμηση τῶν τοίχων με εἰκόνες λίγες στὸν ἀριθμὸ ἀλλὰ διαλεγμένες βοηθοῦν στὴν ἐπιτυχία τῆς ἐπιδιώξεώς μας.

Στὸ σημεῖο αὐτὸ πρέπει νὰ ἔχουμε ὑπ' ὄψη μας ὅτι στὸ Νηπιαγωγεῖο καὶ στὶς τρεῖς πρῶτες τάξεις τοῦ Δημοτικοῦ σχολείου πιὸ κατάλληλες εἶναι οἱ εἰκόνες με φωτεινὲς καὶ ζωηροὺς χρωματισμοὺς καὶ με περιεχόμενα ἀπὸ τὸ ζωϊκὸ, τὸ φυτικὸ βασίλειο ἢ σκηνὲς ἀπὸ τὴ ζωὴ τοῦ παιδιοῦ...

Στὶς μεγαλύτερες τάξεις οἱ εἰκόνες πρέπει νὰ εἶναι πιὸ σύνθετες στὸ περιεχόμενον καὶ με καλύτερη καλλιτεχνικὴ ἀπόδοση. Ἐπιβάλλεται ἀκόμα ἡ ἀλλαγὴ τοῦ διάκοσμου κατὰ τις διάφορες ἐποχὲς καὶ μεγάλες γιορτὲς (ἐθνικὲς καὶ θρησκευτικὲς). Λίγα λουλούδια σὲ γλάστρες καὶ ἀνθοδοχεῖα πάντα προσθέτουν μιά ἰδιαίτερη χάρη στὴν ἀτμόσφαιρα τῆς αἰθουσας. Ὁ διάκοσμος τοῦ γραφείου πρέπει νὰ εἶναι λεπτὸς, ἐπιβλητικὸς γιὰ νὰ ἐπιδρᾷ με ἰδιαίτερον τρόπον στὸν μαθητὴ ὅταν αὐτὸς ἔρθῃ στὸ χῶρο τοῦτο.

Ἡ σχολικὴ ζωὴ. Αἰσθητικὴ ἀγωγή ἀσκεῖ τὸ σχολεῖο καὶ με τὴν ὀργανωμένη σχολικὴ ζωὴ. Οἱ σχολικὲς γιορτὲς, τὸ παιδικὸ θέατρο εἶναι ἐκδηλώσεις ὅπου δίνεται ἡ εὐκαιρία καὶ πρωτοβουλία στὸ μαθητὴ νὰ μορφοποιήσῃ καὶ νὰ καλλιεργήσῃ τὴν ἔμφυτη καλαισθητικὴ του ὄρμη. Μιά ὁμάδα μαθητῶν ἀναλαμβάνει τὴν κατάλληλη διακόσμηση, ἄλλη ὁμάδα καλλιγράφων ἐτοιμάζει ἐπιγραφὰς καὶ συνθήματα, τρίτη ὁμάδα ὀργανώνει μαθητικὴ χορωδία καὶ τέλος ὅσοι ἔχουν τὸ χάρισμα τῆς καλῆς ἀπαγγελίας, διαλέγουν τὸ ὕλικὸ καὶ ἀναλαμβάνουν νὰ τὸ παρουσιάσουν στούς προσκαλεσμένους γονεῖς ἢ μαθητὲς τῶν ἄλλων τάξεων. Ὅλα ὅμως αὐτὰ ἐπιτελοῦνται με τὴν συμπαράσταση καὶ μεθοδικὴ καθοδήγηση τοῦ διδασκάλου.

Οἱ ἐκδρομὲς καὶ τὰ ταξίδια, ὅταν προηγηθῆ ἀνάλογη προετοιμασία καὶ ὀργάνωση, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ μορφωτικὴ ἐπίδραση βοηθοῦν καὶ στὴν αἰσθητικὴ ἀγωγή τῶν μαθητῶν. Ὁ Ἀβραάμ Λίνκολν ἔλεγε: «Καλλιεργήσατε τὸν φυσικὸν κόσμον ποὺ εἶναι γύρω σας, σπουδάστε με τὴν παρατήρησή σας τὶς ὁμορφιὲς του καὶ ἀνυψώστε τὸν ψυχικὸν σας κόσμον ἐντὸς σας γιὰ νὰ ἐξασφαλίσωμε τὴν ὕλική, καλαισθητικὴ καὶ κοινωνικὴ εὐημερία».

Με τὶς ἐκδρομὲς ὁδηγοῦμε τὸν μαθητὴ στὴ φύση, τὴν ἀνεξάντλη-

τη πηγή του ωραίου και με τέχνη και μεθοδικότητα του ανοίγουμε τη θύρα του συναισθηματικού του κόσμου για να δεχθῆ τὸν ἀναρίθμητο πλοῦτο τῶν μορφῶν, τῶν χρωμάτων και τῶν ἤχων τῆς φυσικῆς ἀρμονίας. Ἔτσι θὰ τὸν βοηθήσωμε ν' ἀπολαύσῃ τὰ γραφικὰ τοπία, τὶς ἐξαιρετικὲς μορφές τῶν ἐποχῶν, τὴ μαγευτικὴ μας θάλασσα, τὶς ἀρμονίες τοῦ θουνοῦ, τῆς κοιλάδος, τοῦ δάσους ὅπου σὰν σ' ἀπέραντο και μεγαλόπρεπο ναὸ θὰ παρακολουθήσουν τὴν δοξαστικὴ λειτουργία ποὺ στέλνουν πρὸς τὸν Πλάστη και Δημιουργὸ τους τὰ ὠδικὰ πτηνὰ με τὸ γλυκὸ κελάηδημά τους, τὰ ἔντομα με τὸ θούϊσμά τους και τὰ λουλούδια, σὰν θυμιατήρια, με τὸ λεπτό τους ἄρωμα. Αὐτὰ δὲν εἶναι λυρικές φράσεις σκόπιμα ταιριασμένες ἀλλὰ ἐλάχιστα ἀπὸ τὸ πλούσιο και ὑπέροχο περιεχόμενο τῆς φυσικῆς καλλονῆς τῆς πατρίδος μας.

Τὸ σχολεῖο σὰν ἐνέργεια Παιδαγωγική. Τὸ σχολεῖο σὰν ὀργανωμένη διδακτικὴ και ἠθοπλαστικὴ ἐνέργεια ἀποτελεῖ ἐπίσης σπουδαιότατον παράγοντα αἰσθητικῆς ἀγωγῆς. Κατὰ τὴ διδασκαλία ὄλων τῶν μαθημάτων στὴν κατάλληλη στιγμή ὁ διδ)λος μπορεῖ νὰ βοηθήσῃ στὸ ξύπνημα και τὴν ἀνάπτυξη τοῦ καλαισθητικοῦ συναισθήματος τῶν μαθητῶν του. Τὰ μαθήματα ὅμως ποὺ κατ' ἐξοχὴν ἀπευθύνονται στὴ σφαῖρα τοῦ ωραίου εἶναι ἡ λογοτεχνία (ποίησι και πεζὸς λόγος) ἡ ὠδικὴ και μουσικὴ, ἡ ἰχθυογραφία, τὸ σχέδιο, ἡ ζωγραφικὴ, ἡ καλλιγραφία και ἡ χειροτεχνία.

Ἡ λογοτεχνία εἶναι μιὰ ἀπ' τὶς πιὸ σημαντικὲς καλὲς τέχνες. Σ' αὐτὴν καθρεφτίζεται ἡ διάνοησι ἑνὸς λαοῦ, ἡ καλαισθητικὴ του πορεία και γενικὰ ἡ πνευματικὴ και συναισθηματικὴ του ζωὴ. Ἔργο τοῦ ἐμπνευσμένου διδασκάλου εἶναι νὰ κάμῃ τὸ παιδί ν' ἀγαπήσῃ μ' ὄλη τῆς καρδιάς του τὴ δύναμη τῆς λογοτεχνίας. Θὰ τὸ ἐπιτύχῃ δὲ ἂν διαλέγῃ τὰ καλύτερα και τὰ πιὸ κατάλληλα ποιήματα και πεζογραφήματα ἀπὸ τὴν πραγματικὰ φτωχὴ παιδικὴ μας λογοτεχνία και ἂν αὐτὰ τὰ προσφέρῃ στοὺς μαθητὲς του σύμφωνα με τὶς σύγχρονες διδαχτικὲς ἀντιλήψεις.

ἽΩδικὴ και μουσικὴ. Σπάνια θὰ συναντήσωμε ἄνθρωπο νὰ μὴν ἀγαπᾷ τὴ μουσικὴ, σπανιότερα δὲ νὰ τὴν ἀντιπαθῆ. Οἱ ἀρχαῖοι Ἑλληνας τὴν ὠνόμαζαν «δῶρον Θεοῦ» ὁ δὲ Σατωβριάνδος ἔλεγε: «Ὁ ἄνθρωπος προτοῦ μάθῃ νὰ μιλᾷ τραγουδοῦσε». Τόση μεγάλη σημασία ἔδινε ὁ ἀρχαῖος Ἑλληνισμὸς στὴ μουσικὴ, ὥστε ὁ Ἀριστοτέλης ὑπεστήριξε: «Καθ' ἅπερ ἡ γυμναστικὴ ποιὸν τι τὸ σῶμα παρασκευάζει και τὴν μουσικὴν ποιὸν τι ἦθος ποιεῖ. Ἡ σημερινὴ Ἑλληνικὴ πραγματικότητα, ποὺ χαρακτηριστικὸ της εἶναι ἡ μουσικὴ ἀμβλυνσι (ἰδιαίτερα τῆς λαϊκῆς τάξεως) ἀπαιτεῖ τὴν ὀρθὴ μουσικὴ ἀγωγή τοῦ λαοῦ μας.

Ὅταν σήμερα θραβεύονται δίσκοι με μουσικὴ και τραγούδια τῶν «μπίτελς» και εἶναι περιζήτητα ἀπὸ τὴ νεολαία μας, ὅταν τὸ περιεχόμενο τοῦ τραγουδιοῦ σήμερα, ὁ ρυθμὸς τῆς μουσικῆς και οἱ κινήσεις τοῦ χοροῦ ἀποβλέπουν στὸ νὰ διεγείρουν κατώτερα ἐνστικτα και πάθη τῆς ψυχῆς και τοῦ σώματος, πῶς δικαιολογεῖται, ἐμεῖς, γονεῖς και ἐκπαιδευτικοί, κοινωνία και πολιτεία νὰ μένομε ἀπαθείς και ἀδιάφοροι μπρὸς στὸν ἐκτροχιασμὸ τοῦτο τῆς νεολαίας μας ὡς πρὸς τὴν καλαισθητικὴ ἀπόλαυση ἀπὸ τὴ μουσικὴ;

Ὁ Μαρσέλ Μπράουσκικ λέει: «Ἄν ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ μικρὸς μάθαινε ὠραῖα τραγούδια δὲν θὰ εὐχαριστιόταν ὁ κόσμος στὰ σαχλά και ἀντιαισθητικά».

Ἡ μουσική πρέπει νά ἀνεβάζη τὸν ἄνθρωπο σέ σφαῖρες ἀνώτερες ὅπου κυριαρχεῖ ἡ ἀρμονία τῆς πραγματικότητος καὶ τῆς ἰδέας.

Τότε χαλιναγωγεῖ τὰ πάθη, ἐξευγενίζει τὴν ψυχὴ καὶ γεμίζει τὸν ἄνθρωπο μὲ ἀνθρωπιά, μετουσιώνει τὸν ὄχλο σέ λαό. Ἡ διδασκαλία καλῶν τραγουδιῶν, ἰδιαίτερα τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ ποῦ εἶναι τὸ ἀπαύγασμα τῆς ψυχῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, καθὼς ἐπίσης καὶ τῆς Βυζαντινῆς μουσικῆς ποῦ ἀσκεῖ ὑποβολὴ καὶ γαληνεύει τὴν ταραγμένη ψυχὴ, εἶναι ἀνάγκη νά γίνεται στὸ σχολεῖο συστηματικὰ καὶ μ' ἐπιμέλεια.

Στὴ μουσικὴ ἀγωγή πρέπει νά φροντίζωμε ὥστε τὸ παιδί νά γίνῃ εὐαίσθητο στὴν ἀρμονία καὶ τὴ χροιά τοῦ ἤχου καὶ ὄχι στὴν ἔνταση αὐτοῦ.

Ἰχνογραφία, σχέδιο, ζωγραφικὴ. Στὸ σχολεῖο ἡ ἰχνογραφία καὶ τὸ σχέδιο γιὰ τὸ μαθητὴ καὶ κυρίως τῶν κατωτέρων τάξεων, εἶναι τὸ καλύτερο μέσο γιὰ τὴ μορφοποίηση καὶ τὴν ἔκφραση τοῦ συναισθηματικοῦ τοῦ κόσμου. Τὸ ἰχνογράφημα ἐδῶ, ποῦ τὸ περιεχόμενό του προέρχεται ἀπὸ τὴ φύση ἢ τῆς παιδικῆς φαντασίας γέννημα εἶναι, παρὰ τὶς ἀτέλειές του, γιὰ τὸ μικρὸ μαθητὴ εἶναι σωστὴ δημιουργία καὶ πηγὴ χαρᾶς καὶ ἰκανοποιήσεως. Τὴ δημιουργία αὐτὴ ὀφείλει νά σεβασθῇ ὁ διδῶν, νά τὴ ρετουσάρῃ, νά τὴν ὀδηγήσῃ βαθμιαίᾳ καὶ μεθοδικὰ στὴν ὀρθὴ τῆς μορφῆς. Διαλέγοντας τὰ καλύτερα ἀπὸ τὰ ἰχνογραφήματα τῆς τάξεως θὰ τὰ ἐπιδείξῃ στοὺς μαθητὲς τοῦ καὶ θὰ ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴ τους, στὰ ἐπιτυχημένα σημεῖα, θὰ ἐπαινῇ τὴν προσπάθειά, θὰ προτρέπῃ, θὰ ἐνθαρρύνῃ καὶ θὰ ὀδηγῇ μεθοδικὰ πρὸς τὸ τέλειο.

Στὶς μεγαλύτερες τάξεις θὰ διδάξῃ τὸ φῶς καὶ τὴ σκιά, τὴν προοπτικὴ καὶ τὴ χρῆση τῶν χρωμάτων. Δέν θὰ ἐπιδιώκῃ νά δημιουργήσῃ καλλιτέχνες, γιὰτὶ αὐτοὶ γεννιῶνται δέν δημιουργοῦνται, θ' ἀποθλέπη ὁμῶς στὸ νά αἰσθάνωνται συγκίνηση ὅταν εἶναι θεατὲς του.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ μαθήματα ποῦ ἀναφέραμε καὶ ἡ ξυλογλυπτικὴ, ἡ πηλοπλαστικὴ ἢ χαρτοτεχνία, ἡ διακοσμητικὴ, τὸ κέντημα εἶναι μαθήματα μὲ τὰ ὁποῖα ἀσκεῖται αἰσθητικὴ ἀγωγή στοὺς μαθητὲς.

Ἀξιότιμοι κύριοι. Ἀγαπητοὶ συνάδελφοι. Πολὺς ἔγινε λόγος γιὰ τὴν ἀξία «ὠραῖο», γιὰ τὴν αἰσθητικὴ ἀγωγή, γιὰ τοὺς παράγοντες αὐτῆς καὶ τὰ μέσα μὲ τὰ ὁποῖα θὰ ἐπιτύχωμε τοὺς ἐπιδιωκομένους σκοπούς. Φοβοῦμαι μὴν ἔκαμα κατάχρηση τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς καλωσύνης σας μὲ τὸ νά σᾶς ἀπασχολήσω μὲ ἓνα ζήτημα ἀμφίβολης σημασίας καὶ σπουδαιότητος γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου. Σήμερα ποῦ τὰ πάντα ἐκτιμῶνται, προσμετριοῦνται καὶ κρίνονται μὲ θάση τὸ ὠφελιμιστικὸ στοιχεῖο, τὸν ὑλικὸ δηλ. παράγοντα, ἡ ἔννοια «ὠραῖον» ποῦ ἀνήκει στὴ σφαῖρα τοῦ πνεύματος, ποῖα θέση μπορεῖ νά ἔχῃ στὴ ζωὴ μας; Μήπως ἡ αἰσθητικὴ ἀγωγή εἶναι ἀριστοκρατικὴ καὶ ἐξεζητημένη ἐπιδίωξη, κι' ἐμεῖς κακῶς τὴν ἀξιοποιήσαμε καὶ τὴν παρουσιάσουμε σὰν ἀπαραίτητη καὶ ἐπιβεβλημένη συμπλήρωση τῆς γενικῆς ἀγωγῆς ποῦ ἀσκοῦμε;

Ἄς μοῦ ἐπιτραπῇ λοιπὸν νά τελειώσω τὴν εἰσήγησή μου αὐτὴ μὲ τὴ σημασία τοῦ «ὠραίου» γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ Α. Ἐλευθερόπουλος γιὰ τὸ ζήτημα αὐτὸ γράφει: «Τὸ ὠραῖον ἐν τῇ φύσει καὶ τῇ καλλιτεχνίᾳ ἀνυψώνει τὸν καθημερινὸν βίον, δίδει εἰς τὸν ἄνθρωπον δύναμιν, ἐλευθερώνει, ἐμπνέει, ἀνακουφίζει αὐτόν».

Σήμερα ὁ ἄνθρωπος, περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη ἐποχὴ τῆς ἰστο-

ρίας του νοιώθει τόν έαυτό του κουρασμένο, άνεπαρκείς τις δυνάμεις του στόν άγώνα για την ύλική άπόλαυση τής ζωής, συνεχώς δέ θλίψη και άπογοήτευση δοκιμάζει άπό την άποτυχία τών έπιδιώξεών του. Ζήσέ μιá υπερένταση σωματική και ψυχική και αίσθάνεται την άνάγκη τής άνακουφίσεως. Για τόν σκοπό αυτό τόν βλέπουμε συχνά νά έπιδίδεται σέ διάφορα παιχνίδια, στά σπόρ, στο άλκοόλ κλπ. Και είναι άλήθεια πώς όλα αυτά τά μέσα του άπορροφούν την προσοχήν, τόν κάνουν πρós στιγμή νά λησμονήση τά πάντα, θλίψη, άγωνία, κακουχία. Καμιά όμως έσωτερική μεταβολή δέν έπιφέρουν, καμιά θετική και μόνιμη ένίσχυση δέν προσφέρουν στόν κουρασμένο άνθρωπο. Άντίθετα πρós τά μέσα αυτά, τó «ώραίο» στή φύση και στήν καλλιτεχνία, όταν ό άνθρωπος παραδίνεται στήν αισθητική του άπόλαυση, κατακτά έξ ολοκλήρου την προσοχή κυριαρχεί στόν ψυχικό του κόσμο, του χαρίζει την έντονη αισθητική συγκίνηση που αυτή όχι μόνο φυγαδεύει κάθε δυσάρεστο συναίσθημα αλλά διαμορφώνει νέον άνθρωπο όπλισμένο με θάρρος και αισιοδοξία για τά προβλήματα τής ζωής. Τό ώραίο όμως άποκτά αυτή την έξαιρετική δύναμη και ιδιότητα τής μετασιώρσεως μόνον όταν ό άνθρωπος έχη την ικανότητα νά τó άναζητά, νά τó ξεχωρίζει νά τó αίσθάνεται, νά τó ζή. Σ' αυτό άκριβώς άποβλέπει ή αισθητική άγωγή. Ο Γκαίτε έλεγε: «Άνθρωπε, άν θέλης νά διατηρήσης την άνθρωπία σου άγάπησε την τέχνη. Προσπάθησε κάθε μέρα νά διαβάζης ένα ώραίο ποίημα και νά άκούς ένα γλυκό τραγούδι»...

